



Länsstyrelsen i Jönköpings län

Mitt hem är min borg

- om boendesituationen för missbrukare i Jönköpings län





3/4 Mitt hem är min borg

- om boendesituationen för missbrukare i Jönköpings län

Titel	Mitt hem är min borg
Författare	Stefan Roman, Lena Uddemar
Beställningsadress	Länsstyrelsen i Jönköpings län, Sociala avdelningen, 551 86 Jönköping Telefon 036-39 50 00 (vx)
Webbplats	www.f.lst.se
Kontaktperson	Ethel Werning, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Direkttelefon 036-39 51 23, e-post ethel.werning@f.lst.se
Meddelande	Nr. 2004:5
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—04/5--SE
Referens	Stefan Roman, Sociala avdelningen, Februari 2004
Upplaga	100 ex.
Tryckt på Länsstyrelsen i Jönköpings län 2004	

701-14540-03

Förord

Socialtjänsten skall vila på demokratins och solidaritetens grund och dess mål är bland annat att främja människors ekonomiska och sociala trygghet samt jämlikhet i levnadsvillkor. En ordnad boendesituation är viktig för människors trygghet och levnadsvillkor. För människor med missbruksproblem är en ordnad boendesituation många gånger en förutsättning för att kunna leva ett nyktert och drogfritt liv.

Länsstyrelsen har genomfört en tillsyn där syftet var att granska boendesituationen för missbrukare i Jönköpings län. Bland annat undersöktes vilka boendeformer som finns för missbrukare i kommunerna, om det finns grupper av missbrukare som inte får sina bostadsbehov tillgodosedda samt vilken planering/strategi kommunerna har när det gäller boenden för missbrukare.

Resultatet av Länsstyrelsens undersökning redovisas i denna rapport.

Iris Dovrén Råsbrant
Socialdirektör

Stefan Roman
Socialkonsulent

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Bakgrund	6
Hemlös – bostadslös	6
Syfte	7
Tillvägagångssätt/Metod	7
Resultat	8
Boendeformer / <i>Tabell</i>	8
Vilken differentiering av boendet finns?	9
Hur beaktas könsperspektivet i boendet?	9
Hur beaktas barnperspektivet i boendet?	9
Är det vissa grupper av missbrukare som inte får sina behov av boende tillgodosedda?	10
Vilken strategi har kommunerna när det gäller boende för missbrukare?	10
Intervjuer med frivilligorganisationer	10
Intervjuer med missbrukare	11
Länsstyrelsens kommentarer	12
Slutdiskussion	14
Litteraturförteckning	15

Sammanfattning

Länsstyrelsen genomförde under 2003 en tillsyn där syftet var att undersöka boendesituationen för missbrukare i Jönköpings län.

För att få svar på detta formulerade vi följande frågeställningar:

- Vilka boendeformer finns för missbrukare i kommunen?
- Hur många lägenheter/platser för missbrukare har kommunen tillgång till?
- Finns det vissa grupper av missbrukare som inte får sina behov av boende tillgodosedda?
- Hur beaktas barnperspektivet i kommunens olika boende för missbrukare?
- Hur beaktas könsperspektivet när det gäller boendefrågor för missbrukare i kommunen?
- Vilken planering/strategi har kommunen när det gäller boenden för missbrukare?

Granskningen har skett i form av telefonintervjuer med ansvariga inom missbrukarvården i länets samtliga 13 kommuner. Intervjuer har även genomförts med fem klienter som har erfarenhet av olika boendeformer samt med två frivilligorganisationer, LP-verksamheten i Huskvarna och RIA i Jönköping.

Granskningen visar att det är de största kommunerna i länet som kan erbjuda olika boendeformer för missbrukare. I de mindre kommunerna kan missbrukarna som regel få sina behov av boende tillgodosedda genom att man finner individuella lösningar.

I slutet av september 2003 fanns i länet tillgång till 185 lägenheter med andrahandskontrakt, 70 platser i stödboenden, 86 platser i kategoriboenden, 7 platser i jourboenden samt 6 platser på härbärgen. Antalet personer som helt saknade tillgång till någon form av boende uppgick till 14.

Granskningen ger inte någon enhetlig bild av att det är någon särskild grupp av missbrukare som inte får sina behov av boende tillgodosedda. Kommunerna redovisar olika grupper av missbrukare där det är svårt att ordna boendefrågan.

Undersökningen visar att kommunerna på olika sätt beaktar barnperspektivet i de olika boendeformer som erbjuds. Könsperspektivet när det gäller boendefrågor beaktas genom att man i Jönköping t.ex. byggt upp ett boende enbart för kvinnor och i mindre kommuner genom att både män och kvinnor erbjuds individuella lösningar på boendet.

I de flesta av länets kommuner finns inte någon planering eller strategi för att tillgodose behovet av framtida boende för missbrukare på grund av att boendefrågan inte upplevs som något problem. Undantagen är Jönköping och Aneby där frågan diskuteras på högsta politiska nivå. Merparten av kommunerna beskriver att samarbetet med bostadsbolagen fungerar bra och är under utveckling.

Sammantaget visar tillsynen att kommunerna i länet i de flesta fall lyckas ordna boendefrågan åt personer med missbruksproblem. Många missbrukare är dock hänvisade till boenden med andrahandskontrakt. Om boendet pågår under längre tider finns en risk för att den enskildes problem konserveras och fördjupas. Det finns därför ett behov av att kommunerna i samråd med berörda bostadsbolag klargör formerna och villkoren för andrahandskontrakt. Eftersom boendefrågor inte endast är ett socialt problem är det också angeläget att frågan diskuteras på en övergripande nivå i kommunen.

Bakgrund

Historiskt har missbrukare betraktats som några som samhället borde skydda sig ifrån. Inte förrän i 1931 års alkoholistlag fick omsorgen om individen mer utrymme och betoningen på samhällets skyddsintresse minskade något. Utvecklingen har därefter gått mot alltmer av integrering och normalisering av livssituationen för missbrukare. För att säkerställa "svaga grupper" möjlighet till delaktighet och samhörighet är arbetet för integrering viktigt. Tillgång till bostad är ett exempel på normalisering och integrering i samhället.

Enligt nuvarande lagstiftning (1 kap § 1 socialtjänstlagen) skall socialtjänsten vila på demokratins och solidaritetens grund och dess mål är bland annat att främja människors ekonomiska och sociala trygghet samt jämlikhet i levnadsvillkor. En central punkt för människors sociala trygghet och levnadsvillkor är en ordnad boendesituation. För människor med missbruksproblem är en ordnad boendesituation många gånger en förutsättning för att kunna leva ett nyktert och drogfritt liv.

Till socialtjänstens uppgifter hör även att medverka i samhällsplaneringen (3 kap. 2 § socialtjänstlagen). Syftet är bland annat att påverka utformningen av nya och äldre bostadsområden i kommunen. En uppgift är att verka för ett bostadsutbud som tillgodoser också speciella sociala bostadsbehov i icke segregerade former. De förändringar som sker på bostadsmarknaden, exempelvis ändrad lagstiftning inom olika delar av bostadspolitiken m.m., påverkar alla hushåll men riskerar att bli särskilt kännbart för utsatta grupper. Som exempel kan nämnas upphävandet av bostadsförsörjningslagen och bostadsanvisningsrättslagen i juli månad 1993.

Hemlös - bostadslös

Begreppet hemlös kan dels avse ett känslomässigt tillstånd dels en fysisk realitet. Den känslomässiga definitionen, att en person känner sig hemlös, behöver inte nödvändigtvis innebära att personen är hemlös.

Kommittén för hemlösa definierade begreppet hemlös enligt följande:

"En hemlös människa är en person som saknar tillgång till egen bostad och vars livsvillkor är sådana att han eller hon inte kan erhålla en reguljär bostad" (Adressat okänd. Om hemlöshetens bakgrund, orsaker och dynamik, SOU 2000:14).

Socialstyrelsen gjorde, på regeringens uppdrag, en undersökning av omfattningen av hemlösa i Sverige år 1999. De frågade kommuner, landsting, kriminalvård, behandlingshem och frivilligorganisationer om vilka hemlösa de kände till. I stort sett svarade alla kommuner, alla frivårdsmyndigheter och alla större frivilligorganisationer. Som hemlös räknades i denna undersökning:

- person som saknar egen eller förhyrd bostad och som inte bor i något stadigvarande inneboendeförhållande eller andrahandsboende samt är hänvisad till tillfälliga boendialternativ eller är uteliggare.
- person som är inskriven på kriminalvårdsanstalt eller institution inom socialtjänst, SiS eller sjukvård räknas om han/hon planeras skrivas ut inom tre månader efter mätveckan men ännu inte har någon bostad ordnad.

- person som tillfälligt bor hos bekanta, om han/hon p.g.a. bostadslöshet varit i kontakt med den uppgiftslämnande myndigheten/organisationen under mätveckan.

Det centrala är alltså att en hemlös löst bostadsfrågan på mycket kort sikt eller inte alls. Det rör sig om en situation där man inte kan ha sina tillhörigheter på en bestämd plats och har svårt att knyta några stadigvarande sociala relationer.

Socialstyrelsens undersökning visade bl.a. att hemlösheten i Sverige inte i första hand är ett fattigdomsfenomen. De som blir hemlösa har nästan alltid ytterligare problematik i form av tungt missbruk och/eller psykisk sjukdom. Av de hemlösa bedömdes 70 procent vara i behov av vård för sina missbruksproblem och 35 procent av vård för psykisk sjukdom.

Av undersökningen framgick även att män oftare är hemlösa än kvinnor. Kommittén för hemlösa (SOU 2000:14) noterar dock att andelen hemlösa kvinnor har ökat markant under 90-talet och uppgår till 21%.

Socialstyrelsens undersökning visar också att en mycket stor del av alla missbrukare som fick vård och behandling av socialtjänsten 1998 ändå var hemlösa i april 1999. Detta innebär att trots alla de insatser som görs av socialtjänst och hälso- och sjukvården så kvarstår boendeproblemen. Av undersökningen framgår även att det finns stora brister i informationsöverföringen och samverkan mellan berörda myndigheter vilket medför att de hemlösa sällan är kända inom mer än en myndighetssektor.

*Länsstyrelsen vill med denna tillsyn få utrett hur boendesituationen för missbrukarna i Jönköpings län ser ut. Vi har definierat begreppet bostadslös som:
en person som helt saknar tillgång till någon form av boende.*

Syfte

Syftet med tillsynen var att undersöka boendesituationen för missbrukare i Jönköpings län.

För att få svar på detta formulerade vi följande frågeställningar:

- Vilka olika boendeformer finns för missbrukare i kommunen?
- Hur många lägenheter/platser för missbrukare har kommunen tillgång till?
- Finns det vissa grupper av missbrukare som inte får sina behov av boende tillgodosedda?
- Hur beaktas barnperspektivet i kommunens olika boenden för missbrukare?
- Hur beaktas könsperspektivet när det gäller boendefrågor för missbrukare i kommunen?
- Vilken planering/strategi har kommunen när det gäller boenden för missbrukare för framtiden?

Tillvägagångssätt/metod

I september månad 2003 sändes intervjufrågor (se bilaga) ut till företrädare för missbrukarvården i länets kommuner. I samtliga kommuner, utom i Jönköping, intervjuades företrädare per telefon med utgångspunkt från frågorna. I Jönköpings kommun intervjuades företrädare för missbrukarvården vid ett personligt besök.

För att få ytterligare perspektiv och synpunkter intervjuades företrädare för frivilligorganisationer, LP-kontakten i Huskvarna samt RIA i Jönköping, i sina respektive lokaler. I syfte att få del av brukarnas, d v s de som har erfarenhet av bostadslöshet och hemlöshet, synpunkter och erfarenheter intervjuades fem missbrukare med olika boendesituation. Kontakten med tre av de intervjuade förmedlades genom bostadssociala gruppen (BSG) i Jönköping och med de andra två genom RIA i Jönköping. Intervjuerna genomfördes i två fall i personernas bostad, i två fall i RIA:s lokaler och i ett fall i kamratföreningen Sjöbos lokaler.

Det hade varit önskvärt att kunna genomföra intervjuer med frivilligorganisationer och missbrukare på fler platser än Jönköpings kommun men p g a tidsskäl begränsade vi omfattningen till att gälla enbart frivilligorganisationer och missbrukare i Jönköping. Vi är medvetna om att urvalet inte är representativt för missbrukare i Jönköpings län då samtliga av de intervjuade bor i Jönköping. Vi anser dock att deras synpunkter är angelägna att tillvarata och tillför utredningen viktiga perspektiv.

Resultat

Boendeformer

I nedanstående tabell redovisas de olika boendeformer som finns för missbrukare i länet.

Kommun	Andra-hands-kontrakt	Stöd-boende	Kategori-boende	Jour-boende	Här-bärg	Övrigt	Bostads-lösa
Aneby	X (3)						
Eksjö	X (11)			X (1 pl)		X	X (2)
Gislaved	X	X (14 pl)		X (4 pl)			X (1)
Gnosjö	X (2)						
Habo							
Jönköping	X (124)	X (21 pl)	X (83 pl)		X (3 pl)		X (5)
Mullsjö	X (10)						
Nässjö	X (10)	X (14 pl)	X (3 pl)	X (1 pl)	X (1 pl)	X	X (4)
Sävsjö							
Tranås	X (2)						
Vaggeryd	X (1)			X (1 pl)	X (1 pl)		X (1)
Vetlanda		X (8 pl)					
Värnamo		X (13 pl)			X (1 pl)		X (1)
Summa	185	70	86	7	6		14

Definitioner:

<i>Andrahandskontrakt</i>	- kontrakt där socialtjänsten hyr ut bostaden i andra hand till klienten. Klienten har inget besittningsskydd.
<i>Stödboende</i>	- boende där det finns personal under dag och/eller nattetid
<i>Kategoriboende</i>	- boende där flera missbrukare bor i samma hus och där det inte finns stationerad personal
<i>Jourboende</i>	- tillfälligt boende i akuta situationer
<i>Härbärge</i>	- tillfälligt övernattningsboende som tillhandahålls av frivilligorganisationer
<i>Övrigt</i>	- boenden på campingplatser, hotell eller dyl.
<i>Bostadslösa</i>	- personer som helt saknar tillgång till någon form av boende

Vilken differentiering av boendet finns?

Det är de största kommunerna i länet, Jönköping, Nässjö, Vetlanda, Gislaved och Värnamo som kan erbjuda olika boendeformer för missbrukare. I de mindre kommunerna finns inte underlag för variation i boendet på samma sätt som i de större kommunerna. Det finns inga färdiga lösningar utan man löser problemen när de blir aktuella. Kommunerna anser att missbrukarna i regel kan få sina behov av boende tillgodosedda genom att man finner individuella lösningar för varje person.

Hur beaktas könsperspektivet i boendet?

I länet är det endast Jönköpings kommun som har särskilt boende för enbart kvinnor. Nässjö kommun har ett boende för kvinnor men det används inte som ett sådant på grund av att socialförvaltningen anser att det inte finns något behov av ett särskilt boende för kvinnor. I de mindre kommunerna finns inte behov av särskilda boenden för kvinnor respektive män eftersom boendefrågan löses utifrån varje persons individuella behov. Flera kommuner i länet uppger att det huvudsakligen är män som efterfrågar socialtjänstens hjälp när det gäller att lösa boendet.

Hur beaktas barnperspektivet i boendet?

De kommuner som har stödboenden och kategoriboenden har tydliga regler om att barn inte får bo i dessa boenden. Vid ett stödboende i länet finns möjlighet att utöva umgänge med barn i ett annex till stödboendet. Även när det gäller lägenheter med andrahandskontrakt tar flera kommuner hänsyn till barns behov vid val av lägenhet. En förälder som har regelbundet umgänge med sitt barn kan t.ex. få en större lägenhet som är placerad i barnvänligt område.

Är det vissa grupper av missbrukare som inte får sina behov av boende tillgodosedda?

Kommunerna ger inte någon enhetlig bild av vilka grupper av missbrukare som inte får sina behov av boende tillgodosedda. I Gislaved anser man att det är svårast att tillgodose boendet för unga narkomaner och kvinnor medan Vaggeryd anser att ”stökiga” missbrukare är svårast att finna lösningar för. Sävsjö och Mullsjö kommuner uppger att det är mest problem med att hitta boendelösningar för äldre missbrukare. Vetlanda har svårast att placera yngre kriminellt belastade missbrukare i boende medan Värnamo och Tranås kommuner anser att det är svårast att anordna boende för psykiskt störda missbrukare.

Vilken strategi har kommunerna när det gäller boende för missbrukare?

I de flesta av länets kommuner finns inte någon planering eller strategi när det gäller framtida boende för missbrukare. Anledningen till detta är att boendefrågan inte upplevs som något problem. I några av kommunerna diskuteras boendefrågan för missbrukare regelbundet i socialnämnden. I Aneby och Jönköpings kommuner diskuteras frågan även i kommunfullmäktige. Merparten av kommunerna beskriver att samarbetet med framför allt de kommunala bostadsbolagen fungerar bra. Flera kommuner håller också på att utveckla detta arbete.

Intervjuer med frivilligorganisationer

Intervjuer har genomförts med två frivilligorganisationer, dels LP-kontakten i Huskvarna, dels RIA i Jönköpings kommun.

LP-kontakten är en dagverksamhet som har öppet alla vardagar. Verksamheten vänder sig inte till någon speciell målgrupp utan är öppen för alla. Merparten av dem som besöker verksamheten utgörs dock av missbrukare. Könsfördelningen är hälften män, hälften kvinnor och åldern varierar mellan 20-80 år. Personalen består av fyra personer varav en är anställd av Pingstförsamlingen i Huskvarna och tre personer arbetar ideellt. Innehållet utgörs av caféverksamhet och lokalen fungerar som en mötes- och samlingsplats. Drygt 100 personer besöker årligen LP-kontakten.

Erfarenheten är att boendet är en stor och viktig fråga för flertalet som besöker LP-kontakten. De flesta besökare har i regel någonstans att bo även om boendet inte alltid är tillfredställande. Boendet kan vara löst t.ex. genom att man tillfälligt bor hos bekanta. Andra bor i kategoriboenden vilket upplevs jobbigt eftersom det i dessa boenden är mycket bråk och spring på nätterna. Personalen påpekar vikten av att ha goda kontakter med myndigheterna, inte minst socialtjänsten, när det gäller boendefrågor. Kvinnors utsatta situation lyfts särskilt fram. Man anser också att det vore en fördel om boendena för missbrukarna spreds på ett bättre sätt.

RIA-verksamheten består av en öppen del med möten och samlingar samt kaffe- och lunchservering. Utöver den öppna delen finns daglig verksamhet i form av en rehabiliteringsgrupp och en omvårdnadsgrupp där platserna säljs till Jönköpings kommun. Därutöver finns ett härbärge i Jönköping med tolv platser och ett drogfritt korttidsboende i Huskvarna med fyra platser. Jönköpings kommun abonnerar på tre av platserna på härbärgets men utnyttjar till stor del även övriga platser i de olika boendena. Målgruppen utgörs främst av missbrukare. När det gäller könsfördelningen i härbärgets är 80 % män och 20 % kvinnor. I RIA:s boenden bor drygt 100 personer årligen och åldern varierar mellan

20-60 år. Personalen i hela RIA:s verksamhet i Jönköpings kommun består av åtta personer, 6,75 årsarbetare utöver frivilligarbetare. Personalen i härbärgedelen utgörs till största delen av frivilligarbetare.

Det är generellt ett stort problem att det finns brist på lägenheter vilket gör att det uppstår en konkurrenssituation på bostadsmarknaden. Detta medför att missbrukarna hamnar sist i kön. RIA anser att det i kommunen saknas en strategi för att på sikt tillförsäkra missbrukare boende. RIA anser vidare att det finns stora brister i samverkan mellan olika enheter inom socialförvaltningen. Detta medför att RIA, mot sin vilja, får ta på sig rollen som samordnare för olika insatser avseende missbrukare, däribland boendefrågor.

Intervjuer med missbrukare

Intervjuer har genomförts med fem missbrukare i Jönköping, fyra män och en kvinna. Samtliga är i 50-årsåldern. Intervjuerna genomfördes i två fall i personernas bostad, i två fall i RIA:s och i ett fall i kamratföreningen Sjöbos lokaler. De intervjuade personerna har följande boendesituation:

- man boende i andrahandslägenhet med tillsyn av bostadssociala gruppen
- man boende i särskilt iordningställd stuga
- kvinna boende i kategorihus
- man boende i husvagn på campingplats
- man som f.n. är bostadslös

De som har bostad genom socialförvaltningen i Jönköping har kontakt med BSG. Kontakten innebär att klienten har ett andrahandskontrakt på lägenheten och kontakten med BSG innefattar både tillsyn och kontroll i boendet. BSG har också nyckel till lägenheten och har rätt att gå in. Det är också speciella hyresvillkor bl.a. när det gäller avhysning. Tillsynen och kontrollen kan variera från flera gånger om dagen till ett par gånger i veckan.

Den person som bor i andrahandslägenhet har bott där i snart fyra år och är mycket nöjd med sitt boende. Han vet inte vad som krävs för att han ska få eget kontrakt men ser ingen större anledning till förändring. Han ser både för- och nackdelar i kontakten med BSG. Det är bra att det oftast är samma personer därifrån som har kontakt med honom.

Den man som bor i en särskilt iordningställd stuga har bott där i snart ett år. Han tycker stugan är fin och det finns allt han behöver, bl.a. ett ordentligt utrustat kök samt tvättmaskin. En nackdel med boendet kan vara att det i vissa sammanhang kan kännas stämplande och utpekande att bo i stugorna. En annan nackdel är att man måste passera en starkt trafikerad väg som är dåligt upplyst för att komma till busshållplats. Målet är att i ett första steg få en garantilägenhet vilket BSG håller på att arbeta med. Han tycker att kontakten med BSG har både för- och nackdelar. Perioden innan detta boende hade han ingen ordnad boendesituation under drygt ett år. Han tycker att det tog lång tid att ordna ett boende och han beskriver att det var en svår situation samt att det var svårt att hålla sig borta från missbruk.

Den kvinna som intervjuas bor i ett kategorihus sedan ett år tillbaka. Under de senaste åren har hon bott i andra kategoriboenden. Hon anser inte att hon passar in i just detta kategoriboende eftersom hon tycker att hon är för gammal i förhållande till de andra hyres-

gästerna. Det finns ingen dusch i lägenheten utan gemensam dusch i källaren. Boende i kategorihus innebär att man inte får vara ifred samt att det är mycket spring på nätterna. Miljön i och kring boendet är sådan att hennes barn och barnbarn inte vill komma och hälsa på. Under det år hon bott i detta boende har hon varit utsatt för två inbrott. Hon har ingen egen telefon och det finns heller ingen gemensam telefon som vid behov gör det möjligt att slå larm. Kontakten med BSG innebär kontakt med flera olika personal och hon upplever inte att de är till någon hjälp. Kvinnans eget önskemål om boende är att få komma tillbaka till den garantilägenhet hon tidigare haft.

Den intervjuperson som bor i egen husvagn har nyligen flyttat till Jönköping från en angränsande kommun där han blivit vräkt från sin bostad. Under de senaste dagarna har han försökt reda ut till vilken kommun han ska rikta sin framställan om bl.a. hjälp till boende. Han blir dock bollad mellan kommunerna och vet fortfarande inte till vilken kommun han ska vända sig. Just nu är boendet i husvagn tillfredsställande men behovet av annat boende kan bli akut under vintern. Intervjupersonen brukar lösa sitt boende själv och tror att han även framledes kommer att kunna göra det.

Den sista intervjupersonen har varit bostadslös sedan två veckor tillbaka. Dessförinnan hade han genomgått en längre tids behandling på ett behandlingshem. Vid utskrivningstillfället fanns en bostad ordnad men på grund av ett återfall återtog hyresvärden löftet om bostad. Vid ett par tillfällen under de senaste två veckorna har han utan framgång försökt få kontakt med sin handläggare. Han beskriver sin nuvarande situation som desperat eftersom han inte vet från dag till dag hur han ska tillbringa natten. Hittills har han löst sitt boende genom att bo hos bekanta, i trappuppgångar eller genom att vandra runt. Han uttrycker att situationen kan komma att förvärras dramatiskt om inte boendet löser sig inom den närmaste tiden. Målet i framtiden är att kunna få en egen lägenhet.

Länsstyrelsens kommentarer

I 2 kap. 2 § socialtjänstlagen stadgas att kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. Vistelsekommunen har således ytterst ansvaret för att de som vistas i kommunen får sina behov tillgodosedda. Det är inte tillfredsställande när personer, likt en av intervjupersonerna i undersökningen, blir bollad mellan olika kommuner för att få sin sak prövad och få hjälp med att lösa sin boendesituation.

Undersökningen visar att missbrukarna har möjligheter att få sina boendebehov tillgodosedda i såväl en liten som en stor kommun, men detta görs på olika sätt. Den mindre kommunen kan erbjuda individuella lösningar som oftast innebär egen lägenhet. De stora kommunerna har en större differentiering av boenden som ofta kombineras med stöd och behandlingsinsatser. Det finns för- och nackdelar med både den mindre och större kommunens modell. Den mindre kommunen är i hög grad utlämnad till fastighetsägarnas godtycke när det gäller tillgång på lägenheter medan större kommuner själva förfogar över resurser för boende. För alla kommuner är det därför viktigt att arbeta strategiskt med boendefrågor för missbrukare. Eftersom boendet inte enbart är en social fråga är det viktigt att diskussionen förs på en övergripande politisk nivå i kommunen.

Andrahandskontrakt som är den vanligaste boendeformen för missbrukare i länet och som förekommer i de flesta kommuner kan vara en acceptabel boendeform under en begränsad period. I vissa skeenden i en rehabiliteringsprocess kan det för att klara av ett boende gi-

vetvis finnas behov av stöd och kontroll. Det är dock oacceptabelt att klienter med andrahandskontrakt hos socialtjänsten, som skött sina boenden utan anmärkning, nekas förstahandskontrakt och därmed under lång tid tvingas underkasta sig onormala hyresvillkor. Ett andrahandskontrakt innebär också en otrygg situation för hyresgästen eftersom man inte har något besittningsskydd om hyresförhållandet pågår kortare tid än två år i följd (45 § 1 stycket, p 1, jordabalken). Målet måste vara att den enskilde får ett boende med eget kontrakt. Det är viktigt att klargöra vad som krävs för detta exempelvis genom att upprätta en vårdplan.

Formen kategoriboende förekommer i endast två kommuner och omfattar drygt 80 platser. Ett kategoriboende är oftast en avsides belägen hyresfastighet utan stationär personal där de mest svårplacerade missbrukarna placeras. Detta gör att miljön kan uppfattas hotfull och stökig av dem som bor där. Av de intervjuer som genomförts med frivilligorganisationer och missbrukare framgår att de känner tveksamheter kring boendeformen. Den fysiska miljön i och kring ett kategoriboende är ofta eftersatt. Det är inte ovanligt att det är slitet och skräpigt samt att boendestandarden är låg. Detta gör att det kan kännas utpekande att bo i dessa boenden. Av detta följer att det är näst intill omöjligt att avhålla sig från missbruk och därmed heller inte möjligt att sköta ett arbete eller delta i någon sysselsättning.

Av hänsyn till andra hyresgäster kan det under en begränsad tid finnas skäl att placera störande personer i kategoriboenden eller liknande. Alternativet för dessa personer skulle annars med stor sannolikhet innebära att de skulle vara bostadslösa. Med de resurser som socialförvaltningarna förfogar över borde det finnas möjligheter att utveckla formerna för dessa boenden. Kontrollinsatserna skulle i högre grad kunna kombineras med vård- och stödinsatser och missbrukarna skulle t.ex. kunna involveras i skötseln av boendet för att öka delaktigheten. Det är viktigt att socialtjänsten inte ser kategoriboende som en permanent lösning för missbrukaren utan fortsätter att arbeta med stöd och behandlingsinsatser.

De härbärgen som finns i länet drivs av olika frivilligorganisationer. Vid intervjun med RIA i Jönköping framkommer att efterfrågan på sängplatser i deras härbärge ökat under de senaste åren. Man noterar också att boendetiderna blivit längre. RIA har som mål att boendet i härbärgen ska vara högst tre veckor men det är inte ovanligt att man bor kvar både tre och fyra månader. Vid akuta situationer kan boende i härbärge vara en nödvändig lösning men det är inte acceptabelt att bo i härbärgen under längre tider.

I vilket tillfälligt boende man än befinner sig är det viktigt att det finns tydliga mål för vad som ska uppnås för att nå en förändring av boendesituationen. Detta kan göras genom att målen för boendet ingår i en vårdplan. Av 5 kap. 9 § socialtjänstlagen framgår bl.a. att socialnämnden i samförstånd med den enskilde missbrukaren skall planera hjälpen och vården och noga bevaka att planen fullföljs. Det är dock viktigt att de krav som riktas mot de klienter som vistas på härbärgen eller som i andra hand hyr en bostad av socialtjänsten balanseras med krav på de ansvariga myndigheterna när det gäller dessa insatsers kvalitet och standard. Möjligheterna att undvika missbruk och påbörja någon form av rehabilitering är små i boendeformer som kategoriboende eller boenden av tillfällig och akut karaktär. Flera av de intervjuade missbrukarna bekräftar detta utifrån egna erfarenheter.

Det är lätt att kvinnor hamnar i skymundan när det gäller problemen med hemlöshet. Kvinnor kan lösa sin hemlöshet genom att bo hos en man vilket inte sällan medför krav

på tjänster av olika slag. Kvinnors boendeproblem blir därmed mindre synliga och riskerar att inte uppmärksammas. I en intervju i Dagens Nyheter den 28 december 2003 beskriver en 54-årig kvinna att hon upplever att det är allt svårare att vara hemlös som kvinna: ”Man är så utsatt, så värnlös. Jag kan inte sova var som helst, jag kan inte bara slänga ut en filt i en skogsbacke någonstans, vad som helst kan ju hända.”

Behovet av att särskilja män och kvinnor i boendet uppstår först i gemensamma boenden med stöd/behandlingsinsatser. Anledningen är att män och kvinnor kan ha olika behov av insatser. Bor man i andrahandslägenhet finns naturligt nog inte samma behov av differentiering. Det hindrar dock inte att man bör ha en medveten strategi kring könsperspektivet i boendet. En sådan strategi skulle t.ex. kunna innebära att kvinnor inte erbjuds lägenheter i markplan eller i miljöer där våld är vanligt förekommande.

Av 1 kap. 2 § socialtjänstlagen framgår att det särskilt ska beaktas vad hänsynen till barnens bästa kräver vid åtgärder som rör barn. Undersökningen visar att kommunerna har ett barnperspektiv i de olika boendeformer som erbjuds. Det är positivt att kommunerna tar hänsyn till barns särskilda behov även i boende för missbrukare.

Det kan finnas grupper av missbrukare som missgynnas när det gäller boende på grund av att kommunerna har svårt att tillgodose deras boendebehov. I länet som helhet finns inte någon särskild grupp av missbrukare som missgynnas utan kommunerna redovisar olika grupper av missbrukare där det är svårt att ordna boendet. För att kunna tillgodose dessa gruppers behov är det nödvändigt att samverka både inom och utom den egna organisationen exempelvis när det gäller äldre missbrukare eller missbrukare med psykisk sjukdom.

Trots att boendesituationen för missbrukare inte är alarmerande är det oroande att det i de flesta av länets kommuner inte finns någon planering eller strategi när det gäller att tillgodose behovet av boenden för missbrukare. Det är dock positivt att kommunerna uppger att det finns ett väl fungerande samarbete med de kommunala bostadsbolagen kring boendefrågor. Kommittén för hemlösa (SOU 2000:14) anger i sitt betänkande att ”kommuner som saknar verkningfulla strategier och metoder att hjälpa den hemlöse till ett eget och självständigt boende riskerar att bidra till utvecklingen av en hemlöshetskultur och livsstil, där den sociala utslagningen inkapslas”.

Slutdiskussion

Sammantaget kan vi konstatera att boendesituationen för missbrukare i Jönköpings län är sådan att socialtjänsten oftast kan ordna ett boende på något sätt. Förhållandena skiljer sig åt mellan framförallt Jönköpings kommun och de mindre kommunerna. I Jönköping har man byggt upp flera olika boendeanternativ för missbrukare medan de mindre kommunerna måste hitta en lösning vid varje tillfälle ett boendeproblem uppstår. Möjligheten för missbrukare att få egna kontrakt är särskilt små i Jönköpings kommun p.g.a. den ansträngda bostadsmarknaden.

Även om boendesituationen när det gäller att erbjuda missbrukaren tak över huvudet inte är något stort problem i länet vill vi lyfta fram några förhållanden som inte är tillfredsställande och som kan utvecklas till allvarliga problem om de inte åtgärdas.

- I Jönköpings kommun tvingas missbrukare under längre tider bo i boenden som är avsedda för kortare tids boende, exempelvis härbärgen och kategoriboenden.
- Många missbrukare i länet har andrahandskontrakt vilket innebär en otrygg situation eftersom man som andrahandshyresgäst inte har något besittningsskydd.
- Dåliga boendelösningar medför en överhängande risk för att missbrukarens problem konserveras och fördjupas.
- Det finns en risk för att kvinnors boendesituation inte uppmärksammas och de riskerar att utnyttjas och hamna i en beroendesituation till en man.

Slutligen vill vi påpeka att boendefrågor inte enbart är en fråga för socialnämnden utan har en större politisk dimension. Det är därför viktigt att dessa frågor diskuteras på en övergripande politisk nivå i kommunen och att en dialog förs mellan kommunledning, socialtjänst och bostadsföretag.

Litteraturförteckning

SOU 2000:14. *Adressat okänd. Om hemlöshetens bakgrund, orsaker och dynamik.*

Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 2000:1. *Hemlösa i Sverige 1999. Vilka är de och vilken hjälp får de?*

Dagens Nyheter, 28 januari 2003.